IKSP Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Alkohol a omamné a psychotropní látky

Jan Tomášek

Workshop IKSP, Zotavovna VS ČR Praha, 10. listopadu 2026

Návykové látky a kriminální chování

- Velmi úzký vztah…
- Bezprostřední příčina jednání / opatřovací kriminalita / dopady dlouhodobého užívání / primární drogová kriminalita
- Procesy **desistence a zotavení („recovery“)** zpravidla neoddělitelné
- Užívání OPL i alkoholu mezi pachateli častější než v běžné populaci
- SARPO (2025) - 50 % odsouzených zkušenosti s OPL, 9 % problémové užívání alkoholu
- Společenský kontext: rozdílný přístup k OPL a alkoholu
- 20 % Čechů pije rizikově / i jednorázové užití OPL vnímáno většinou veřejnosti jako nepřijatelné (silná stigmatizace uživatelů)
- Probační praxe – **„problémovější klienti“** (nerespektování podmínek, neomluvené absence)
- PMS: Manuál pro práci se závislými osobami

Potenciálně rizikový faktor / aktuální problém

- Alkohol - potenciálně rizikový faktor u méně než desetiny klientů (8,7 % / 8,9 % / 7,0 %)
- Aktuální problém - ještě menší část (4,3 % / 6,1 % / 6,9 %)
- OPL – riziko u čtvrtiny až pětiny klientů (26,6 % / 19,2 % / 18,5 %)
- Aktuální užívání - 12,7% / 13,7 % / 11,8 %
- **Drogová minulost jako trvalá zátěž** (zejména ve vztahu k rizikovému prostředí a potenciálním životním krizím)

„V současné době užívání neguje, má na toto téma náhled. Nicméně v minulosti byl dlouhodobým uživatelem a nelze jejich opětovné užívání zcela vyloučit.“

„Opět by se mohl dostat do problémů s užíváním OPL v případě, že by ztratil zaměstnání či bydlení.“

„Klient se stále pohybuje v okruhu rizikových osob. Uvádí, že OPL neužívá, ale přestupek za držení OPL již má.“

(Ne)motivace ke změně

Kolo šetření	Užívá OPL		Uvědomuje si problém (0 = vůbec/10 = plně)			Řeší problém (0=vůbec/10=velmi aktivně)		
	N	v %	N	průměr	st. odch	N	Průměr	st. odch.
1. (N = 479)	61	12,7	57	5,4	3,2	52	4,0	3,5
2. (N = 466)	64	13,7	60	4,9	3,4	54	3,9	3,3
3. (N = 381)	45	11,8	41	4,6	3,7	34	3,7	3,5

Návykové látky jako téma probačních schůzek

- **Komentáře PÚ** – velká část z dané skupiny klientů není ochotna či schopna změnit životní styl
- Nabízení pomoci a kontaktů se i proto míjí účinkem…

„Vyhovuje mu, že je součástí drogové subkultury, kdy řeší jen to, jak se dostat k pervitinu.“

„Byl mu dán kontakt na poradnu pro zvládání závislostí, není motivován, dosud ji nenavštívil.“

- Bagatelizace / možnost užívat OPL, pokud se vyhne TČ
- **Rozhovory s klienty** – u OPL téma probačního dohledu vždy, alkohol někdy (přiznaným) problémem bez vědomí PÚ

Vnější vs. vnitřní motivace

- Soudem stanovený zákaz užívání (§ 48/4 TrZ) – **namátkové kontroly**
- Vnější motivace – obavy z následků (včetně návratu do vězení)

„Není to pro mě příjemné, ale aspoň nehulím, díky tomu. Nesáhl jsem na marjánu. Jinak bych si asi zahulil po tom vězení, že bych si dal… Ale když mám probaci, tak jsem se rozhodl, že v žádném případě, ani trochu, ani nic, ani nezkoušet, nepokoušet, vůbec…“

- Za podmínku skutečné změny považována spíše motivace vnitřní (osobní rozhodnutí a vůle)
- **Výzkumy** - i oficiální opatření může být impulzem ke změně postoje
- Motivace je **dynamická proměnná** – mění se její **intenzita i zdroje**
- Nucená abstinence může přinést uspokojení a dílčí úspěchy – přetransformuje se postupně v motivaci vnitřní (**role pozitivních emocí**)
- Provázanost těchto prvků je **problém pro evaluaci**
- Probace bývá relativně účinná u motivace začít OPL řešit, v dalších fázích ale již klíčové faktory ovlivnit nedokáže (nemůže…)

Transformace motivace

- Klient - muž, 26 let, opatřovací kriminalita (pervitin)
- Rizikové situace, kontakt se závislými – odolal i díky zákazu

„Paní probační mi teda nevěří. Ale už jakoby z mýho pohledu, když jsem věděl, že za ní mám jít za tři dny, tak by to byla hloupost (užít drogu)*, že jo.“*

- Kumulující se radost z úspěchů, důvěra rodiny

„(Rodiče) *můžou nechat na stole peníze, jo, můžu mít klíče od všeho, od garáže, od aut, od všeho. A věřej mi prostě. I že za mnou sami přijdou a: Hele, my jedeme támhle a támhle, tak se postarej o barák, hlídej to, psy nakrm.“*

- Sdílení pokroku s probační úřednicí

„Teď jsem byl dokonce i na párty, kde byly drogy a všechno, a já jsem jako se držel od toho. Je pravda, že jsem si dal pár piv, ale i paní probační jsem to říkal, jsem z toho měl radost… Takže tam jsem jakoby rád, že jsem dokázal říct všemu ne.“

Diachronní sebekontrola

- Výzkumy – desistence u závislých osob je silně spojena se změnami v oblasti **sociálních vztahů a prostředí**
- Neschopnost odolat pokušení v rizikové situaci

„Zase jsem si šňupl, když jsem potkal ty vlastně, o kterých jsem se bavil, že se nechcu bavit s nima. Jakoby jsem na ně to… Potkal jsem a zas to bylo jako dřív.“

- Aktérská rovina – dlouhodobé **osobní strategie** založené na tom, aby nebezpečné okolnosti nenastaly (nikoli na úsilí o jejich zvládnutí)

➢ **Vyhnutí se** (konkrétním místům, „odříznutí“ přátel, přestěhování)

„Já jsem vymazala Facebook, prostě sociální sítě… Takže úplně nula od těch lidí prostě, ani telefonní číslo prostě nikdo nemá, takže prostě mám nový. Takže jakoby takhle jsem je odsekla. Prostě vím, že okamžitě, kdybych se přihlásila na Facebook, tak prostě to tam je, jo. Takže prostě jakoby teď je klid od těch lidí.“

➢ **Aktivity odvádějící pozornost** (sport, umění, cokoli…)

„Sport, prostě pohyb. Vím, že prostě jakmile už by to bylo asi neúnosný… Vím, že se oblíknu, pudu si zaběhat. Vím, že si můžu prostě zacvičit, prostě dostanu to ze sebe.“

Téma pro probaci?

- Situační podmíněnost problémového chování je nepopiratelná („příležitost dělá zloděje“)
- **Význam situační prevence** (i v životě každého z nás…)
- V kriminologii i v nápravné péči toto téma tradičně podceňováno
- Zahraniční studie – jedna z cest k efektivní probaci (Miller, 2012)
- Formulace **konkrétních a dosažitelných kroků** (ve spolupráci s klientem) - kontrola / podpora a ocenění

„Téma komunikováno, řešen volný čas klienta.“

„V minulosti aktivní uživatel pervitinu, probírána problematika drogové subkultury.“

- Reálná vymahatelnost / paradoxy (středisko PMS jako rizikové místo)

Udržitelnost pozitivních změn

- Samotné **„vyhýbání“ nestačí** – může přinést okamžitý efekt, ale dlouhodobě jde o neudržitelnou strategii
- Desistence vždy v „něco“ (nové a uspokojivé životní role)
- Pokud se nedostaví **úspěchy v jiných oblastech**, hrozí návrat k problémovému chování nebo izolace (Nugent & Schinkel, 2016)
- Osoby s drogovou minulostí – velmi omezené prosociální kontakty, stigmatizace, zdravotní následky („kvartální desistence“?)

„Už jsem tady tohle odepsal (kamarády a známé), *protože asi nikoho vlastně normálního neznám, s kym bych došel na pivo nebo pokecal, nebo ňák normálně, aniž by něco potřeboval on, nebo nebo já po něm. Prostě nemám, normálních kamarádů nemám, známé taky ne.“*

Relapsy: spíše pravidlo než výjimka

- Po propuštění motivace zpravidla velká (nucená abstinence ve VTOS), pak ale často postupné selhávání
- **Reakce PÚ obvykle vyvážené** – důraz na dodržování podmínek (zákaz), ale zároveň nabídka pomoci

„S klientem bylo na základě pozitivního výsledku na drogy dohodnuto, že bude docházet do Terapeutického centra X…“

- **Realistický přístup** – volba metod dle fáze změny

„Nejprve jsme nastavili častější testování jednou týdně cca, aby měl klient silnější vnější motivaci abstinovat. Dále jsem s ním vedla dlouhé hovory, kdy jsem se ho snažila motivovat k abstinenci a zdůraznit jeho přednosti a lidi, kterým na něm záleží apod. Nepomohlo to. Nakonec domlouváme opakované ústavní léčení. Nyní 3 týdny abstinuje, vidím nepatrné zlepšení.“

„Pomoc se zajištěním místa na detoxu a v metadonovém programu, podpora při využívání principů harm reduction - v probačním plánu dohledu domluva na neinvazivních způsobech užívání, v případě intravenózní aplikace využívání výměnného programu.“

Dvojrole probačního úředníka (kontrola / pomoc)

- U klientů závislých na OP velmi citlivé téma
- Bezpodmínečné trvání na pravidlech může být překážkou při budování důvěrného vztahu

„Snažím se nelhat prostě, snažím se prostě jednat narovinu, prostě upřímně… A akorát jsem si asi uškodil. Takže prostě budu muset začít lhát asi kvůli tomu.“

- Význam podpory

„Přišla jsem fakt jakoby v rozbitejch stavech, že prostě jsem řekla, že jsem přišla na perníku, normálně jsem se přiznala prostě… Jakoby když se mě probační zeptala: A kdy jste měla naposled?, říkám: Teď, když jsem sem šla, protože mi volal exekutor prostě, jo… A ona prostě jakoby podržela mě v tom strašně moc, že mi řekla: Jo, děkuju, že jste se přiznala prostě. Já říkám: Já jsem sem vůbec nechtěla jít, protože jsem prostě byla fakt rozbitá… A odcházela jsem s úsměvem, abych vám pravdu řekla, protože mě podpořila prostě, takže to byl zase takovej pozitivní ten, že prostě jo.“

- Riziko ztráty autority

„(Čekal bych) takovou tu víc razantnost, no. Jakože třeba kdybych tam přišel já s tím, s tou léčbou a tohlencto, tak jako už jednou, dvakrát bych řekl, že to přinesu, že si to zařídím, no a potřetí ne, tak už bych to zařídil, už bych tam před ním volal… Nemáš to, dobrý, tak tady máme číslo, teďka si tam zavoláš.“

Spolupráce se specializovanými organizacemi

- Odborná adiktologická intervence je úkolem jiných institucí
- PMS – kontakt, ale také motivace k vyhledání daných služeb a následné monitorování aktuálního stavu spolupráce

„Klientka v současné době v intenzivní terapii v Doléčovacím centru, abstinence ověřována namátkově tam i v rámci PMS, posilována motivace abstinovat.“

- Nejde jen o pouhé „předání“ klienta - vícenásobné působení prokazatelně zvyšuje celkový efekt intervence (Dominey, 2019)

„Klientka abstinuje jeden rok, je dlouhodobou uživatelkou pervitinu (10 let). Uzavřena tříštranná dohoda s X (název organizace), *domluveno předávání informací, do probačního plánu bude s klientkou domluveno dobrovolné náhodné testování na drogy ze strany PMS.“*

- V některých případech daná spolupráce horší (předání kontaktu, ale další informace již nezjišťovány)